

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора
Дмитрієвої Ірини Володимирівни
на дисертаційну роботу Маруди Ольги Григорівни
«Корекційно-педагогічна допомога дорослим
із інтелектуальними порушеннями в європейських країнах»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 01 освіта/педагогіка
за спеціальністю А6 Спеціальна освіта

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Проблема забезпечення якісної корекційно-педагогічної допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями належить до числа найбільш актуальних та водночас недостатньо розроблених напрямів сучасної спеціальної педагогіки. Незважаючи на значні досягнення вітчизняної науки у сфері освіти, корекції розвитку та соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями, питання організації допомоги таким особам у дорослому віці тривалий час залишалися поза межами системних наукових досліджень. Традиційно увага науковців зосереджувалася на дитячому та підлітковому віці, тоді як проблеми подальшого життєвого маршруту осіб з інтелектуальними порушеннями, їх соціальної інтеграції, професійної реалізації, підтриманого проживання та забезпечення самостійного життя вивчалися фрагментарно.

Актуальність порушеної проблеми значною мірою зумовлена сучасними суспільними трансформаціями, які відбуваються в Україні. Упродовж останніх років здійснюється реформування системи соціального захисту осіб з інвалідністю, активно впроваджуються принципи деінституціалізації, розбудови послуг на рівні територіальних громад, підтриманого проживання та соціального супроводу. Особливого значення ці процеси набули після затвердження Стратегії реформування психоневрологічних та інших інтернатних закладів і деінституціалізації догляду за повнолітніми особами з інвалідністю до 2034 року, що передбачає поступовий перехід від інтернатної системи до сучасних моделей підтримки, орієнтованих на потреби людини.

Водночас реалізація зазначених реформ потребує науково обґрунтованого методичного забезпечення, підготовки фахівців та визначення ефективних підходів до організації корекційно-педагогічної допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями. Саме тому особливої ваги набувають дослідження, спрямовані на вивчення успішного міжнародного досвіду та можливостей його адаптації до українських реалій.

Суттєвим чинником актуалізації проблеми є євроінтеграційний курс України. Набуття статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу зумовлює необхідність гармонізації державної політики у сфері соціального захисту та підтримки осіб з інвалідністю відповідно до європейських стандартів. У цьому контексті особливого значення набувають положення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, які проголошують право кожної людини на гідність, самостійність, свободу вибору, рівність можливостей, участь у житті громади та отримання необхідної підтримки.

Важливо підкреслити, що сучасне розуміння допомоги особам з інтелектуальними порушеннями істотно відрізняється від традиційних підходів, які базувалися переважно на догляді та опіці. Сьогодні в центрі уваги перебуває людина з її індивідуальними потребами, ресурсами, правом на самовизначення та активну участь у суспільному житті. Саме тому в європейських країнах активно розвиваються моделі підтриманого проживання, підтриманого працевлаштування, соціального супроводу, індивідуального планування та міждисциплінарної підтримки дорослих осіб з інтелектуальними порушеннями.

Вивчення такого досвіду є особливо важливим для України, оскільки дозволяє не лише ознайомитися з ефективними практиками функціонування систем підтримки, а й визначити перспективні напрями модернізації національної системи корекційно-педагогічної допомоги. Значну наукову цінність становить аналіз досвіду Данії, Німеччини та Польщі, які демонструють різні моделі організації підтримки дорослих осіб з інтелектуальними порушеннями та мають значні напрацювання у сфері забезпечення їхнього права на незалежне життя, соціальну інтеграцію та участь у житті громади.

Актуальність дисертаційного дослідження О. Г. Маруди посилюється й тим, що проблема корекційно-педагогічної допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями перебуває на перетині кількох галузей наукового знання – спеціальної педагогіки, реабілітології, психології, соціальної роботи та державної соціальної політики. Такий міждисциплінарний характер досліджуваної проблематики вимагає комплексного підходу до її вивчення та розроблення сучасних моделей підтримки, здатних забезпечити належну якість життя, соціальну включеність та реалізацію прав осіб з інтелектуальними порушеннями.

У цьому контексті дисертаційне дослідження О. Г. Маруди є своєчасним, суспільно значущим і науково обґрунтованим. Воно відповідає сучасним тенденціям розвитку спеціальної освіти та соціальної політики, спрямованим на забезпечення рівних прав і можливостей для осіб з інтелектуальними порушеннями, а також сприяє пошуку шляхів удосконалення системи корекційно-педагогічної допомоги дорослим особам в умовах реформування українського суспільства. Результати дослідження мають як теоретичне, так і практичне значення для розвитку спеціальної педагогіки, підготовки фахівців та розбудови сучасної системи підтримки осіб з інтелектуальними порушеннями в Україні.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження

Наукова новизна дисертації полягає насамперед у тому, що авторкою здійснено комплексний аналіз міжнародних, європейських та українських підходів до організації корекційно-педагогічної допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями крізь призму сучасних концепцій деінституціалізації, підтриманого проживання, підтриманого працевлаштування та соціальної інтеграції.

Безперечною перевагою дослідження є відхід від традиційного вузького розуміння корекційної допомоги як сукупності окремих педагогічних впливів та розгляд її як цілісної системи міждисциплінарної підтримки, спрямованої на забезпечення максимальної автономності людини, розвитку її життєвих компетентностей та підвищення якості життя.

На особливу увагу заслуговує здійснене авторкою теоретичне обґрунтування сучасних підходів до забезпечення кваліфікованого супроводу дорослих осіб з інтелектуальними порушеннями в Україні. Важливим науковим результатом є систематизація цінностей, принципів і напрямів підтримки, які мають становити основу сучасної системи допомоги таким особам.

Теоретичну цінність дослідження підсилює ґрунтовний аналіз міжнародних нормативно-правових документів, європейських моделей підтримки та української законодавчої бази, що дозволило авторці визначити перспективні напрями модернізації національної системи підтримки осіб з інтелектуальними порушеннями.

Практичне значення одержаних результатів

Практична цінність дисертації полягає у спрямованості її результатів на вирішення актуальних завдань реформування системи підтримки дорослих осіб з інтелектуальними порушеннями в Україні.

Значний практичний інтерес становить запропонована авторкою структура індивідуального плану супроводу, яка може використовуватися як інструмент організації комплексної підтримки дорослих осіб з інтелектуальними порушеннями у діяльності реабілітаційних центрів, центрів денного перебування, закладів підтриманого проживання та інших установ соціального спрямування. Одержані результати є перспективними для впровадження в діяльність центрів життєстійкості, центрів надання соціальних послуг, реабілітаційних установ, громадських організацій та інших суб'єктів, що здійснюють підтримку дорослих осіб з інтелектуальними порушеннями.

Практичну значущість мають також розроблені рекомендації щодо впровадження сучасних підходів у процесі організації корекційно-педагогічної допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями.

Результати дослідження можуть бути використані у процесі професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців спеціальної освіти, соціальної роботи, реабілітації та психологічної підтримки, а також під час розроблення навчально-методичного забезпечення освітніх програм відповідного спрямування.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертаційному дослідженні О. Г. Маруди, є достатньо обґрунтованими, логічно взаємопов'язаними та відповідають поставленій меті й завданням дослідження.

Достовірність одержаних результатів забезпечується належним методологічним підґрунтям роботи, комплексним використанням взаємодоповнювальних методів дослідження, адекватних його меті та предмету, а також широкою джерельною базою. Авторкою опрацьовано значний масив міжнародних нормативно-правових документів, законодавчих актів України, наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, аналітичних матеріалів та документів, що регламентують функціонування систем підтримки осіб з інтелектуальними порушеннями в європейських країнах.

Високий ступінь обґрунтованості наукових положень забезпечується логічною структурою дослідження та послідовністю розгляду проблеми на нормативно-правовому, організаційно-педагогічному та змістово-методичному

рівнях. Позитивне враження справляє логіка викладу матеріалу: від аналізу міжнародних і національних правових засад забезпечення прав осіб з інтелектуальними порушеннями до вивчення європейських моделей організації допомоги та обґрунтування сучасних підходів до забезпечення кваліфікованого супроводу таких осіб в Україні.

Особливу цінність дослідженню надає застосування компаративного аналізу як одного з провідних методів наукового пошуку, що забезпечило можливість зіставлення європейських моделей надання корекційно-педагогічної допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями, виявлення їх спільних та відмінних характеристик, а також обґрунтування можливостей імплементації позитивного зарубіжного досвіду в Україні.

Результати дисертаційного дослідження достатньою мірою апробовані та висвітлені у наукових публікаціях авторки. Основні положення роботи пройшли апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня та відображені у фахових наукових виданнях, що підтверджує наукову зрілість та завершеність проведеного дослідження.

Характеристика основних положень дисертації

Дисертаційна робота має класичну структуру, складається з анотацій українською, англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (211 найменувань, у тому числі 55 – іноземною мовою).

Детальний науково-теоретичний аналіз дисертаційної роботи Маруди Ольги Григорівни дав змогу виокремити позитивні та значущі аспекти наукового дослідження, що є вагомим внеском у сучасну педагогічну науку.

Перший розділ дисертації присвячено аналізу міжнародних та національних нормативно-правових засад забезпечення прав осіб з інтелектуальними порушеннями. Авторкою здійснено ґрунтовне вивчення міжнародних документів, що визначають сучасні підходи до забезпечення прав осіб з інвалідністю, а також проаналізовано національну нормативно-правову базу України у контексті реалізації принципів інклюзії, деінституціалізації та забезпечення права на незалежне життя.

Важливим здобутком першого розділу є узагальнення ціннісних орієнтирів та правових механізмів підтримки осіб з інтелектуальними порушеннями, що дозволило авторці окреслити концептуальні засади сучасної системи допомоги.

Позитивної оцінки заслуговує прагнення розглядати проблему не лише з позицій спеціальної педагогіки, а й у ширшому соціально-правовому контексті, що відповідає сучасним міжнародним підходам до забезпечення прав людини.

У другому розділі представлено результати комплексного аналізу організаційних засад функціонування систем допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями в європейських країнах. Авторкою досліджено досвід Данії, Німеччини та Польщі, охарактеризовано принципи організації підтримки, особливості функціонування соціальних установ, кадрове забезпечення та механізми міждисциплінарної взаємодії фахівців. Безперечною перевагою розділу є використання компаративного аналізу, що дало змогу не лише описати особливості функціонування окремих систем допомоги, а й виявити спільні тенденції їх розвитку.

Науковий інтерес становить висновок авторки щодо переорієнтації сучасних європейських моделей від інституційного догляду до підтримки самостійного життя, розвитку життєвих компетентностей та забезпечення активної участі осіб з інтелектуальними порушеннями у житті громади.

Важливим є також проведений аналіз сучасного стану організації підтримки дорослих осіб з інтелектуальними порушеннями в Україні, що дозволяє зіставити вітчизняні практики з європейськими тенденціями розвитку.

Третій розділ дисертації має найбільше теоретичне та практичне значення, оскільки в ньому розкриваються змістові, методичні та організаційні аспекти надання корекційно-педагогічної допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями. Авторкою проаналізовано особливості організації корекційно-розвиткової та соціалізаційної підтримки, охарактеризовано підходи до індивідуального планування роботи з особами зазначеної категорії, визначено роль кваліфікованого супроводу у забезпеченні їхньої соціальної адаптації та самостійності. На особливу увагу заслуговує обґрунтування сучасних підходів до організації супроводу дорослих осіб з інтелектуальними порушеннями в Україні, побудованих на засадах людиноцентризму, міждисциплінарної взаємодії, ресурсного підходу та індивідуалізації підтримки. Важливим практичним результатом є запропонована структура індивідуального плану супроводу, яка може слугувати інструментом організації комплексної підтримки дорослих осіб з інтелектуальними порушеннями в умовах сучасних соціальних та реабілітаційних установ.

У цілому зміст дисертаційної роботи характеризується внутрішньою логічністю, послідовністю та завершеністю. Структура дослідження забезпечує поступовий перехід від аналізу нормативно-правових засад проблеми до вивчення європейського досвіду та подальшого обґрунтування перспективних напрямів удосконалення системи корекційно-педагогічної допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями в Україні. Така логіка викладу сприяє цілісному розкриттю предмета дослідження та забезпечує належний рівень аргументованості висновків авторки.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Слід зазначити, що порушень принципів академічної доброчесності під час аналізу дисертації не виявлено. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження загалом, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. У роботі простежується певна невідповідність між окремими назвами підрозділів та їх фактичним змістом. Зокрема, назви окремих структурних елементів мають переважно описовий характер і не повною мірою відображають аналітичну та компаративну спрямованість проведеного дослідження.

2. У роботі використовується низка взаємопов'язаних понять («корекційно-педагогічна допомога», «реабілітаційна підтримка», «соціальна підтримка», «соціальний супровід», «кваліфікований супровід»), які характеризують різні аспекти допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями. Водночас доцільним видається більш чітке розмежування зазначених категорій та визначення їх місця у понятійно-категоріальному апараті дослідження.

3. У дисертації переконливо висвітлено європейський досвід організації корекційно-педагогічної допомоги дорослим особам з інтелектуальними порушеннями. Водночас потребує подальшого обґрунтування питання критеріїв відбору та адаптації окремих елементів цього досвіду до умов функціонування української системи підтримки з урахуванням соціально-економічних, нормативно-правових та кадрових особливостей її розвитку.

4. Потребують подальшої конкретизації механізми міжвідомчої взаємодії між системами освіти, соціального захисту, охорони здоров'я та громадським сектором у процесі реалізації запропонованих підходів до супроводу дорослих осіб з інтелектуальними порушеннями в Україні.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Ольги Григорівни Маруди «Корекційно-педагогічна допомога дорослим із інтелектуальними порушеннями в європейських країнах» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному науково-теоретичному рівні. За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, обґрунтованістю висновків та рекомендацій дисертація відповідає Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12. 01. 2022 р. № 44 і може бути подана до розгляду до спеціалізованої вченої ради на предмет допуску до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю А6 Спеціальна освіта.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітньої
реабілітації осіб з порушеннями зору
УДУ імені Михайла Драгоманова

